

МАНАСТИРИТЕ
ВО
ДЕБАРСКО-КИЧЕВСКАТА
ЕПАРХИЈА

Охрид
2021

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

27-523.6(497.762/78)(062)

271.2-523.6(497.762/78)(062)

МАНАСТИРИТЕ во Дебарско-кичевската епархија : зборник на трудови /
(главен и одговорен уредник Митрополит Дебарско-кичевски г. Тимотеј)
-Охрид : Канео, 2021. - 318 стр. : фотографии; 30 см

Книгата се издава по повод 40 годишниот јубилеј од архијерејската служба на митрополитот
Дебарско-кичевски и администратор Австралиско-сиднејски г. Тимотеј

ISBN 978-608-4657-61-3

а) Христијански светилишта - Манастири - Дебарско-кичевски регион - Зборници

COBISS.MK-ID 55701253

СВЕТИКЛИМЕНТОВИОТ МАНАСТИР НА ПЛАОШНИК

Во Охрид, на јужниот дел од повисокиот рид во стариот дел на градот, на зарамнетото плато на просторот помеѓу Самоиловата тврдина и црквата св. Јован Канео, која се наоѓа на југозападниот карпест гребен од ридот кој се спушта до брегот на Охридско Езеро, се наоѓа надалеку познатиот Светиклиментов манастир посветен на светиот великомаченик Пантелејмон.

Во Пространото житието за св. Климент, од Охридскиот архиепископ Теофилакт, се говори дека св. Климент како подарок од кнез Борис, освен три великолепно дворци (куќи) во Девол, добил во Охрид и Главиница и по едно место за почивка. Во Охрид, на тоа место, се вели дека св. Климент подигнал манастир. Но, дали манастирот го подигнал на подареното место и каде било тоа место од житието не може да се разбере. Според народното предание самата манастирска црква изградена од св. Климент била на местото на „Плаошник“ или „Имарет“, наречен од месното население „Стар св. Климент“.

Народното верување, кое говори дека на ова место постоела Светиклиментовата црква во која биле положени неговите свети мошти, и сведоштвата кои ги наоѓаме кај Теофилакт, биле потполно потврдени по првите археолошки ископувања кои главно биле

насочени во разоткривањето на недвижното културно наследство поврзано со дејноста на св. Климент Охридски. Првите археолошки активности се изведени во периодот од 1942-1943 година од страна на Службата за старини во Охрид под раководство на Кирил Прличев. Имено во внатрешноста на Султан Мехмед џамијата на Плаошник биле откриени архитектонски остатоци од Светиклиментовата црква, фрагменти од живопис и гробни конструкции меѓу кои и Светиклиментовиот гроб. Овие археолошки зафати директно ги изведувал Димче Коцо, а сите резултати и сознанија стручно ги разработил и објавил во 1948 година. Како наследник на К. Прличев, Димче Коцо во 1965 година ги раководел дополнителните археолошки истражувања на просторот од црквата во внатрешноста и околу џамијата на Плаошник, а новите сознанија стручно разработени ги објавил во 1967 година. Во поново време најголеми археолошки и конзерваторско-реставраторски активности на Плаошник се изведени во периодот од 1999-2002 година, како реализација на проектот „Возобновување на Светиклиментовата црква“, а исто така од 2007 година во процес на реализација е проектот за Возобновување на комплексот „Светиклиментов универзитет“. Некои информативни резултати од овие зафати парцијално се објавени.

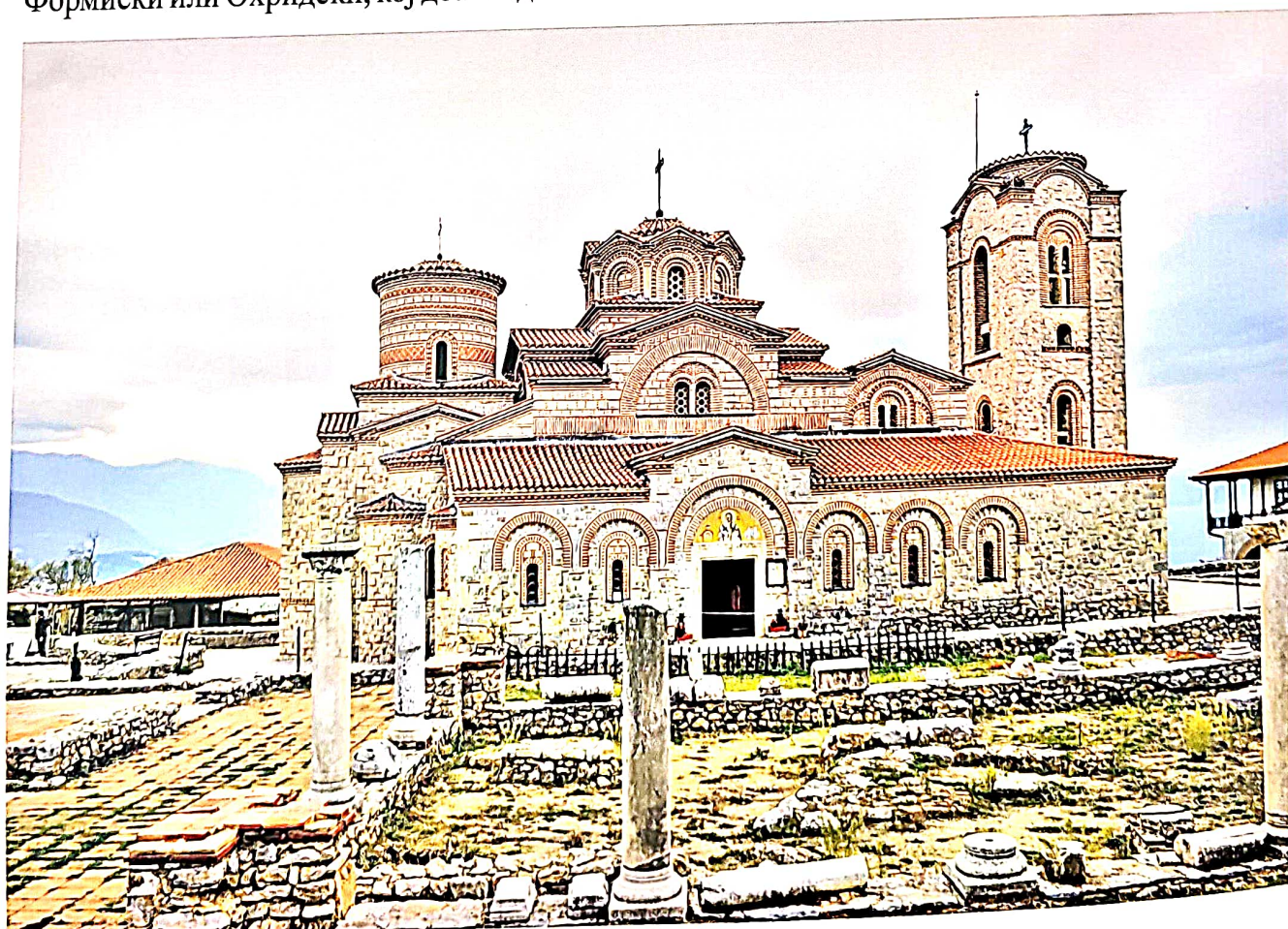

Земајќи ги во предвид сите сознанија од археолошките истражувања на Плаошник потребно е да ги потенцираме најзначајните археолошки откритија кои го осветлуваат континуитетот на живеењето на овој простор кој не можел да биде заобиколен од ниедна популација која на било кој начин стигнала до него. Потпирајќи се на постарите наоди поткрепени и проширени со поновите археолошки истражувања на овој простор во античкиот период имаме индикации за постоење на пагански храмови, додека, пак, во раноримскиот период, во северниот дел од локалитетот, имало велелепна палата и бањи со пространи кади и мозаични целини, каде што подоцна на ова место во V век ќе биде подигната монументалната поликонхална црква.

Зачетоците на христијанството во Лихнидос (Lychnidos), (Охрид) се врзуваат за мисионерската дејност на апостол Павле, додека, пак, кон крајот на III век св. Еразмо Формиски или Охридски, кој доаѓа од Антио-

хија, дополнително го зацврстува христијанството во овие краишта крштевајќи околу 20 000 лихниѓани. Со прогласувањето на христијанството за слободна религија со познатиот Милански едикт од 313 година започнува едно ново поглавје во црковната историја на Лихнидос. Имено, уште во првата половина од IV век градот се спомнува како епископско седиште кое, најверојатно, се наоѓало на Плаошник, а првиот лихнидски епископ Дионисиј во 343 година учествувал на црковниот собор во Сердика. Како втор лихнидски епископ се спомнува Антониј кој учествувал на Вселенскиот собор во Халкидон 451 година, трет епископ Лаврентиј, а четврти се спомнува Теодорит.

Кон крајот на V век, во времето на рановизантискиот период кога во Охрид се изградиле неколку монументални ранохристијански објекти со рустични екстериери и раскошни ентериери изгледи со сидни и подни мозаици, на Плаошник била подиг-

Манастирот Св. Климент Охридски и вмч. Пантелејмон – Плаошник

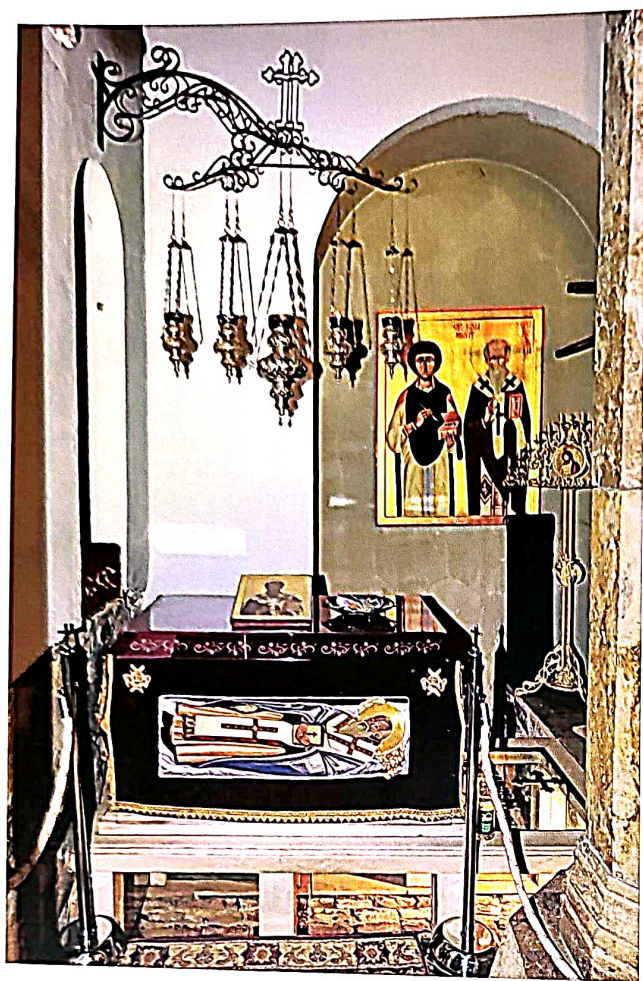
Иконостасот и гробот на свети Климент Охридски

ната монументална тробродна базилика со нартекс, баптистериум и атриум. Оваа базилика од страна на истражувачите се нарекува „Јужна базилика“ и истата била изградена со раскошна архитектура, богати мозаични подови, украсен плоштад со крупен мозаик и монументална цистерна. Во втората половина од V век, врз остатоци од античко-римски профани згради со мозаични подови, по северозападно од „Јужната базилика“ подигната е монументална поликонхална (четриконхосна) базилика со раскошни подни и ѕидни мозаици, нартекс, странични анекси, баптистериум и катихуменум. Со последните археолошки истражувања од 2007–2009 година, североисточно од „Јужната базилика“ нецелосно откриена е уште една тробродна базилика од V век со мозаични подови, наречена „Источна базилика“.

Врз основа на резултатите од постарите и поновите археолошки истражувања, археологот В. Маленко констатира дека „на просторот од презвитериумот и источниот дел од

наосот“ на срушената „Јужна базилика“ после голем пожар бил изграден „триконхос со отворен трем од западната страна“, кој што е прототип на триконхалниот баптистериум од поликонхалната базилика. Овој триконхос бил изграден со материјал од изгорената базилика со тули и варов малтер и бил со три полукружни конхи и од внатрешната и од надворешната страна.

Од крајот на VI и почетокот на VII век над остатоците од доцната антика продолжува живеењето и развојот на градот во променети општествени, економски и културни услови со новиот етнос Словени – Березити. Имено, тогаш, како резултат на засилената словенска колонизација, до темел биле урнати сите профани и црковни објекти. Периодот од VII и VIII век всушност претставува еден огромен вакум за историскиот развој на Охрид од доаѓањето на Словените па сè до доаѓањето на св. Климент во Охрид. Освен податоците кои ги наоѓаме кај Прокопиј Кесарски, според кои Лихнидос

Гробот на свети Климент Охридски

тешко настрадал од земјотрес во VI век и археолошките податоци од Д. Коцо за кружните старословенски огништа облепени со хоросан малтер околу кои имало примитивни импровизирани живеалишта (колиби) вкопани во мозаичните подови од наосот на поликонхалната црква, историските извори се толку скудни што не даваат можности за сериозни претпоставки за историјата на Охрид од крајот на VI век наваму. И покрај тоа што недостигаат извори што се однесуваат на животот на Охрид за посочениот период, сепак, може да се претпостави дека Словените го населиле разурнатиот Лихнидос сè додека не се издигнале до таа мера што го словенизирале дури и стариот назив на градот и Лихнидос го преименувале во Ахрида, што е засведочено во актите на Цариградскиот собор во 879 година, каде учествувал охридскиот епископ Гаврил, односно Гаврил

Ахридски (Охридски). Во текот на VIII и првата половина на IX век, Охридскиот регион се развивал независно од Византија, во рамките на склавинијата Берзитија, а христијанството продираше главно преку асимилираното христијанско домородно население каде што богослужението се извршувало на грчки јазик и се ширела византиска култура и писменост.

Со доаѓањето на св. Климент во Охридско-деволскиот регион во 886 година започнува една нова ера во развојот на црковниот живот во овие предели. Според податоците од житијата сосема сублимирано може да се констатира дека најпродуктивниот дел од животот (886-916) св. Климент го поминал главно во Охридско-деволските предели, ширејќи го христијанството и писменоста на словенски јазик. Неговото доаѓање во Охрид и севкупната активност која ја започнал без сомнение претставувало значаен импулс и можеби дури пресвртен настан за неговото позабрзано урбано развивање и подоцна прераснување во можеби најзначаен словенски црковен, културно-образовен и книжевен центар на Балканот. Податокот дека св. Климент како подарок од Борис добил место или места за одмор околу, односно во непосредна близина на Охрид, претставува прво споменување на градот Охрид во Пространото житие. Тоа споменување може да се разбере како своевидно навестување за значењето што го имал овој град во неговото делување, што, впрочем најмногу се потврдува од податоците кои следуваат токму во истото житие.

Св. Климент набрзо по започнувањето на својата просветителска дејност во Кутмичевица го изградил манастирот на Плаошник. Во Пространото житие не постои конкретен податок за годината кога св. Климент ја подигнал манастирската црква. Тоа што е познато од споменатото житие е дека св. Климент го сторил тоа пред потполно да ја прими Величката епископија, во време кога Борис бил сè уште жив. Во научната

јавност постојат две верзии за изградбата на манастирот. Според првата, манастирската црква била изградена најрано во 893 година, додека, пак, втората вообичаено се толкува дека св. Климент го изградил манастирот по 886 година, односно по неговото доаѓање во Кутмичевица, но секако пред 893 година, кога бил поставен за прв словенски епископ. Втората верзија на толкување на податоците, според која св. Климент го подигнал манастирот за време додека делувал како „учител“ (886-893) во Кутмичевица, ни изгледа поблиску до вистината. Дури сметаме дека подигнувањето на манастирот веројатно се случило во текот на првите две – три години по неговото пристигнување во споменатата област бидејќи за св. Климент како еден од основните предуслови за развој на својата просветителска активност секако бил подигнување на сакрални објекти цркви, манастири, училишта и т.н.

Познато е дека благодарение на активната учителска дејност преку формирање на црковни школи, св. Климент за кратко време успеал да создаде голем број словенски свештенички и учителски кадри, а исто така и образован кадар кој под негово раководство би работел на преводот на богослужбените книги. Освен во Светиклиментовиот манастир на Плаошник и во манастирот на преподобен Наум, училишта биле оформени и организирани и во други краишта на областа Кутмичевица. Но независно од тоа, за време на учителствувањето на св. Климент, манастирот на Плаошник се претворил во еден од главните центри за стекнување цр-

Свети Климент Охридски,
икона од средината на XIV век

ковно и просветно образование на народен словенски јазик.

Со поставувањето на св. Климент на епископскиот трон (893 г.) во областа Кутмичевица биле создадени основните услови за формирање и развивање на словенското богослужение на народен словенски јазик. Од словенските ученици кои се образувале под раководство на св. Климент во периодот од 886 до 893 година се избирале кандидати за ракополагање во свештенички и ѓаконски чин, а епископ Климент после 893 година, т.е., после неговото произведување во епис-

копско достоинство, го извршувал нивното ракополагање и создавање на словенски народен клир за регуларно извршување на богослужението на словенски народен јазик.

За да се создадат потполни услови за регуларно извршување на богослужбите на словенски јазик, покрај народната ерархија, исто така потребно било да се обезбеди словенски превод на целиот корпус византиски богослужбени книги по манастирски обред, во чиј состав влегувале: Евангелие, Апостол, Псалтир, Паримијник, Минеј, Посен и Цветен Триод, Октоих, Служебник, Часослов и т.н. Иако и пред тоа постоел словенски превод на византискиот богослужбен корпус на книги направен во Моравија од страна на светите Кирил и Методиј и нивните ученици, сепак, преводите што биле направени таму за потребите на Моравската мисија, биле недоволни. Еден од главните и основни учесници во создавањето на новата словенска верзија на византискиот корпус богослужбени книги по манастирски обред е св. Климент задно со своите соработници. Врвно место од најпознатите Климентови соработници зазема презвитер Константин, но исто така несомнен учесник е и св. Наум Охридски. Впрочем во манастирот на св. Климент на Плаошник и во манастирот на неговиот соработник и собрат преподобен Наум главно започнало формирањето на богослужението на словенски јазик и ширењето на словенското писмо поставувајќи ги темелите на словенската писменост и станувајќи стоже-ри на словенската и македонската писменост и култура.

Потпирајќи се на сознанијата од археолошките истражувања, потребно е да потенцираме дека црквата што ја подигнал св. Климент во својот манастир на Плаошник е триконхос. Градењето триконхоси било вообичаено во христијанската црква од IV век наваму. Меѓутоа, треба да се одбележи дека во Охрид и пред изградбата на Светиклиментовата црква имало триконхоси,

Севастократор Исак Дука со синот Димитриј, ктиторска композиција, втора четвртина на XIV век

бидејќи сам св. Климент својата манастирска црква имено ја подигнал врз разрушен триконхос, т.н. „Јужна базилика“. Со повеќекратните истражувања, Д. Коцо успеал потполно да ја разоткрие местоположбата и границите на манастирската црква, односно две мали прилепени цркви, како и гробот на св. Климент. Поточно, толкувајќи и споредувајќи го археолошкиот недвижен и движен материјал со податоците од Пространото житие, тој дошол до констатацијата дека св. Климент обновил некоја постара, разрушена, мала црква во форма на триконхос, кон која од темели подигнал, односно доградил

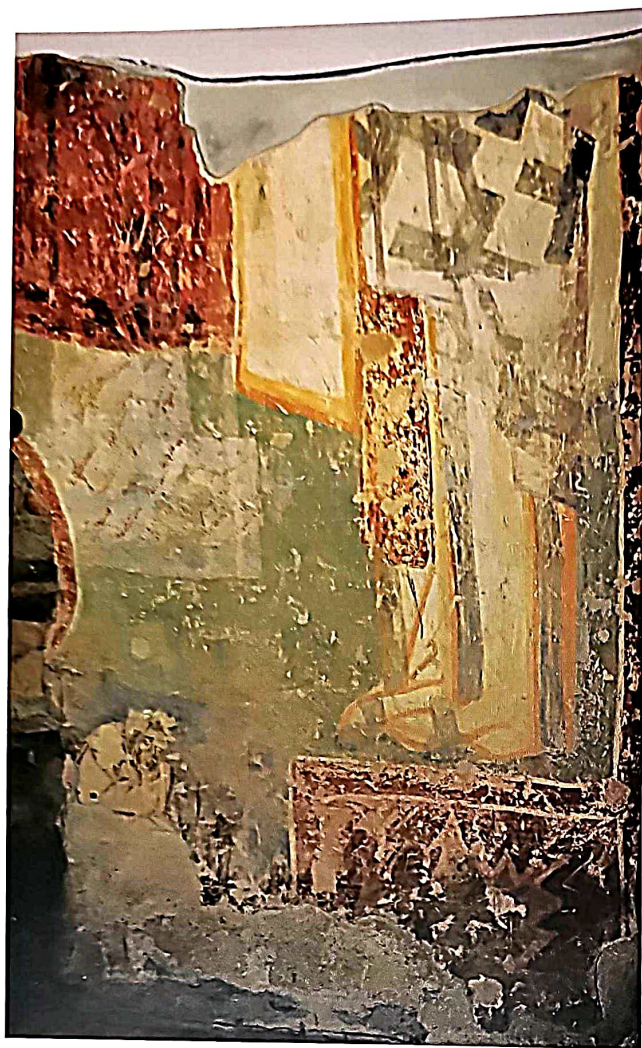
Богородица Параклиса,
северозападен столбец

уште една додатна црква, која имала неправилна правоаголна форма. Така, според неговото толкување, св. Климент всушност ги искористил темелите и подот на некоја стара и разрушена црква во форма на триконхос и врз нив подигнал нова сакрална градба, но кон неа од темели доградил или прилепил уште една црква. Всушност, Светиклиментовата црква изградена на просторот од срушената т.н. „Јужна базилика“ добила нови архитектонски елементи.

Според Д. Коцо, Светиклиментовата црква идејно нема никаква врска со запад-

ниот дел. Источната конха од надворешна страна станала тристрана со два правоаголни засеци во западните делови северно и јужно, полукружна од внатрешна страна и со две полукружни ниши. Должината на Светиклиментовата црква е 7.85 м., а исто толку широка. Триконхосот имал купола, а подот бил покриен со мозаик. При археолошките истражувања откриени се три подови: основниот и два од времето на реставрациите. Се претпоставува дека вториот под на црквата е од времето на св. Климент. Црквата од западна страна имала два влеза. Главниот влез бил со ширина од 2.98м., додека, пак, страничниот, кој бил северно од главниот, е со ширина од 0.85 м.

За време на својот живот св. Климент ја проширил обновената црква кон запад (втора црква), со што истата добила наос со четири столбови во централниот простор, а врз столбовите била подигната купола, при што црквата добила форма на впишан крст со неправилна правоаголна форма. Наосот имал влезови од северната и јужната страна како и нартекс од западната страна со влез во наосот. Црквата, односно новоизградениот дел (анексот) е долг 14 м., широк 7.7 м., темелот 1,22 м., а сидовите 1 метар. Во истата се откриени два пода со мозаици. Првиот под бил во височина со вториот под од Светиклиментовиот триконхос. Во источниот дел од втората (доградена или придодадена) црква, од десната страна на аголот откриени се два гроба свртени кон исток. Гробот на југоисточниот агол е изграден истовремено со првиот дел (првата црква). Другиот гроб е од подоцнежен период, најверојатно по второто или трето реставрирање, бидејќи сидовите на црквата и сидовите на гробот не се градени во ист временски период. Повикувајќи се на народното предание и податоците од Пространото житие, каде се говори за погребувањето на „Климентовото свето и рамно по

Дел од композицијата Визијата на св. Петар
Александриски, северозападен столбец

чест на душата тело“ дека е погребано во истиот манастир во гроб што сам тој го направил во десната страна во предниот дел од пронаосот, со археолошките истражувања од 1942-1943 година, во својот објавен труд, Д. Коцо во југоисточниот дел на (втората црква) го идентификува гробот на св. Климент. Светиклиментовиот гроб бил сосидан од тули поврзани со хоросан. Надворешните димензии на гробот: должината - 2 м. ширина - 1.04 м. и висина - 0.42 м. Внатрешноста на гробот е со следните димензии: ширина - 0.62 м. (кај нозете 0.53 м.), а длабочина - 0.48 м. Неопходно е да се напомене дека при археолошките ископувања во 1942-1943 година во Светиклиментовиот гроб не се најдени моштите на св. Климент. Прашањето за светите мошти на св. Климент ќе биде пред-

мет на разгледување во завршниот дел заедно со неговиот култ.

Кога се задржуваме на градителскиот сегмент од неговата широка активност за што наидуваме на директни податоци од неговите две житија, а истите дополнително се потврдени со податоци и сознанија добиени од археолошките истражувања, особено внимание привлекува прашањето за Светиклиментовите „три цркви“ кои ги споменува Теофилакт во Пространото житие: „и тој посака да изгради во Охрид свој сопствен манастир. Кон него тој прибави (додаде) и друга црква, којашто отпосле стана архиепископска катедрала. И така во Охрид имаше три цркви: една – соборната, и две на св. Климента, коишто по големина беа многу помали од соборната, но со својот кружен и заоблен вид тие се поубави од неа“. На ова прашање најадекватно образложение дал Д. Коцо кои вели, како што спомнавме погоре, дека двете цркви се: едната, обновениот Светиклиментов триконхос на исток, а другата доградениот триконхос на запад, кој всушност може да се нарече пронаос на првата. Според него, двете цркви правеле една целина, каде што втората црква тој ја нарекува западен дел од првата црква, односно нејзин додаток и на тој начин по својата форма овие две цркви изгледале поубави од соборната. Но, сепак, особено внимание заслужува една археолошка ситуација евидентирана при реализирањето на проектот „Светиклиментов универзитет на Плаошник“ во 2008 година, каде во крајниот североисточен агол во границите на локалитетот откриена е северна апсида од триконхос, а јужната апсида била уништена од градбите врз неа од доцниот среден век, додека, пак, источната апсида би требало да се појави кон исток надвор од границите на локалитетот. (За источната апсида нема објавен извештај од археолошките истражувања). Имајќи ги во предвид досегашните археолошки сознанија, не може со сигурност да се каже дали се работи за третата црква или втората Светиклиментова црква, бидејќи на просторот од новооткриената

северна апсида не е најден ни еден фрагмент од фрескоживопис.

Светиклиментовиот манастир на Плаошник просторно и хронолошки многу е тешко да се следи. Скудните изворни податоци можат да бидат дополнети само со извештаите од повеќекратните археолошки истражувања. Благодарение на нив може да се реконструира понатамошното живеење и опстојување на манастирот. Во почетокот на XI век, односно по префрлањето на црковното седиште од Преспа во Охрид, според В. Маленко, Светиклиментовата црква од северната страна била архитектонски збогатена со егзонартекс и трем, а од јужната страна со трем и истата од внатрешна страна била фрескоживописана.

Во првата половина на XIII век Светиклиментовата црква била целосно разурната, а манастирот опустошен. Не е точно познато и заради кои причини се случило нејзиното рушење. Во времето на охридскиот архиепископ Димитриј Хоматијан (1216-1236 г.) на темелите од старата црква била целосно обновена Светиклиментовата црква. Внатрешните димензии на црквата се зголемиле за сметка на носечките столбови и биле отстранети сидовите помеѓу триконхата и нартексот. Подот од триконхата, северниот трем, нартексот и егзонартексот бил изнивелиран и подигнат за 0.45 м. во однос на висината од претходниот под, додека, пак, внатрешноста на црквата била целосно фрескоживописана, чии фрагменти ќе бидат откриени со археолошките ископувања. Во новата црква бил поставен саркофаг со моштите од св. Климент, кои претходно биле пронајдени и извадени од гробот. За пронаоѓањето на моштите се говори во канонот за св. Климент составен од архиепископот Димитриј Хоматијан, каде уште се говори дека св. Климент е небесен покровител на Охрид, Охридската архиепископија и на целото Епирско царство.

Со доаѓањето на Архиепископот Григориј I на охридскиот трон, кој се покажал како

Неидентификуван архијереј од композицијата
Службата на архијерите

голем градител, по завршувањето на градежните активности во катедралната црква „Св. Софија“, околу 20-тите години од XIV век, се зафатил со градителски активности и во ма-

Дел од цоклето и архијерејски претстави од првата зона на северниот сид од наосот

настирот на св. Климент на Плаошник каде што најверојатно биле изградени северниот и јужниот параклис, а исто така најверојатно била изградена и манастирската трпезарија јужно од храмот, откриена со археолошките истражувања во периодот од 1999-2002 година. Двата споменати параклиси се прилепени до црквата и нивните подови се повисоки од нивото на подот во самата црква, а наосот во црквата бил одново фрескоживописан. Впрочем, архиепископот Григориј I не само што ја обновил манастирската црква туку и го обновил целиот манастир, во чие време манастирот го добил името „Светиклиментов манастир“, а игумените во XIV век се именувале како игумени на Светиклиментовиот манастир. Често пати истражувачите го спомнуваат Светиклиментовиот манастир, мислејќи на црквата како најсвет дел од манастирот. Сепак, треба да се одбележи дека во секој манастир, освен манастирска црква, во негов состав влегуваат и конаци. Со археолошките истражувања (2007-2008 г.) во југозападниот и западниот дел од локалитетот, недалеку од монументалната тробродна базилика, откриени се остатоци од градби

(сидови со ширина од 0.7 – 0.8 м. и висина од 1 – 1.2 м) кои би можеле да бидат конаци и други помошни простории кои биле во склоп на манастирскиот комплекс. Претпоставката дека станува збор за манастирските конаци дополнително се потврдува и со друг показател. Имено, во темелите, покрај западните сидови на овие градби, откриени се депоа со венецијански сребрени монети

од XIII и XIV век и бронзени трахеи од XIII век, т.н. манастирска ризница. Овие архитектонски остатоци, односно манастирски конаци, се претпоставува дека првобитно биле подигнати во времето на св. Климент, а истите биле обновувани и доградувани во првата половина од XIV век за време на архиепископот Григориј I. За оваа голема градежна и сликарска фаза потврда наоѓаме во сочуваниот фрескоживопис кој денеска може да се види во внатрешноста на обновената Светиклиментова црква. Меѓу фреските сочувани се и претставите на Господ Исус Христос, св. Богородица Параклиса, визијата на св. Петар Александриски, неколку архијерејски претстави и претстави на монаси и маченици на западниот дел од северниот сид. Археолошките истражувања открија уште мноштво фрагменти од фрескосликарство денеска изложени во егзонартексот на обновената Светиклиментова црква. Внимание привлекува и делот од ктиторската композиција во која под благословот на св. Климент Охридски, насликан во еден мал небесен сегмент, се насликани претставите на кесарот Исак Дука (Керсак) и неговиот син Димитриј. Насликаниот кесар Исак Дука е еден

од последните управители, намесници на Охрид од времето на византиската управа.

Кон крајот на XIV век пред егзонартексот од црквата била изградена камбанарија, додека, пак, истовремено, северниот и јужниот влез од камбанаријата биле затворени, а исто така и влезот во јужниот трем. Овие градежни и сликарски интервенции се препишуваат како ктиторство на, тогаш најмоќниот христијански велмож, Карло Топија.

Со потпаѓањето на Охрид под турска власт, на преминот од XIV кон XV век, политичката состојба во Охрид драстично се изменила, а секако, истата негативно се одразила и врз понатамошното опстојување на Светиклиментовиот манастир. Заради недостаток на извори историјата на манастирот од доаѓањето на Турците наваму не ни е многу позната. Според некои изворни податоци, кон крајот на XV век, односно 1490-1491 година, Светиклиментовиот манастир бил разрушен од османлиската власт. Но, од особена важност, во расветлувањето на тој вакум период од историјата на Светиклиментовиот манастир, се добиените резултати од археолошките ископувања што се вршени во 1965 година околу „Султан Мехмед џамија“ на Плаошник. Врз основа на добиените резултати, според Д. Коцо, Светиклиментовата црква во тоа време не била урната, туку (1466 г.) била претворена во џамија и истата како таква постоела до првите децении на XVI век. Со претворањето во џамија фрескоживописот бил премачкан со тенок слој на вар, за што

Двајца неидентификувани светители на северниот сид од олтарниот простор

сведочат откриените фрагменти од фрески најдени во слоевите под подот на џамијата.

По однос на прашањето кога Светиклиментовиот манастир бил разрушен и претворен во џамија, И. Снегаров смета дека тоа се случило околу 1518-1519 г., за време на владеењето на султанот Селим I кој наредил сите христијански храмови да се претворат во џамии. Тој смета дека во тој временски период Светиклиментовата црква и црквата „Св. Софија“ се претворени во џамии. Но, врз основа на археолошките податоци, Д. Коцо смета дека Светиклиментовата црква била урната кон средината на XVI век, а во првата половина од XVII век над урнатините, односно врз темелите на Светиклиментовата црква, била изградена Синан Челеби џамијата, т.е. Султан Мехмед џамијата. Според Ц. Грозданов рушењето на Светиклиментовиот манастир се случило кон крајот на XV век. Тој смета дека турските интервенции врз охридските цркви започнале во 1466 г. кога во Охрид бил откриен антитурски заговор.

Од овие турски интервенции бил поштеден храмот посветен на св. Богороди-

Фрагмент од фреска, средина на XIV век

ца – Перивлепта. По претворањето на „Св. Софија“ и „Светиклиментовата црква“ во цамии, архиепископот Прохор започнал процес на средување на приликите во Охрид. Имено, во тој временски период биле пренесени Светиклиментовите мошти од неговата црква на Плаошник и положени во припратата од црквата св. Богородица – Перивлепта во посебен гроб врз кој била поставена камена плоча со исклесан словенски натпис со името на св. Климент Охридски и годината на неговата смрт (6424, односно 916 г., месец јули). Во 1550 г., во истиот гроб, по сопствена желба, бил погребан и архиепископот Прохор, со што на плочата дополнително бил исклесан натпис со неговото име и времето на неговата смрт (7058, односно 1550).

Локалитет Плаошник,
монета, цар Маркијан (450 – 457 г.)

Локалитет Плаошник,
византиска монета, втора половина на XIII век

Според Д. Коцо, со оваа надгробна плоча (димензии 129/59/10 см.) не би можело да биде покриен неговиот оригинален гроб на Плаошник, туку дека истата е изработена и поставена како епитаф врз новиот Светиклиментов гроб во Перивлепта. Архиепископот Прохор, како активна и многу образована личност, одиграл голема улога и во формирањето на Слечанскиот книжевен центар, а исто така се покажал како штедар дарител на Светогорскиот манастир Дохиар.

Во 1845 г., рускиот истражувач Виктор Григорович ја посетил црквата св. Богородица – Перивлепта, каде што пишува: „прво нешто на мојата почит во неа беа моштите на св. Климент“ без објаснување за нивната местоположба, дали биле изложени за поклонување и сл. Единствено што говори за светите мошти е тоа што го слушнал од локалното население „дека до скоро време моштите биле целокупни сè додека монасите од манастирот св. Антониј кај Верија не ја украде главата“. Треба да се одбележи дека В. Григорович не го посочува манастирот „Св. Јован Претеча“, каде што и денес се наоѓа мироточивата глава, туку манастирот „Св. Антониј“. Оваа грешка од научната јавност е многу коментирана. Не се знае точно кога Светиклиментовите мошти се извадени од вториот гроб. Познато е дека за време на митрополитот Григориј во периодот од 1894 до 1897 г. моштите биле положени

во специјално изработен ореов кивот кој бил поставен во самиот храм пред јужната врата од иконостасот.

Во 1952 г. црквата св. Богородица – Перивлепта ќе биде претворена во музеј, а моштите на св. Климент ќе бидат пренесени во црквата св. Никола – Геракомија, а во 1991 г. повторно ќе бидат вратени на старото место во црквата св. Богородица – Перивлепта.

Долговековниот стремеж и копнеж на македонскиот народ за возобновување на изворот на словенската писменост и култура, односно Светиклиментовиот манастир, ќе се оствари кон крајот на второто илјадалетие. Имено, по повод јубилејот „2000 години христијанство во Македонија и светот“ на иницијатива на надлежниот Митрополит на Дебарско-кичевската епархија г. Тимотеј, Завод за заштита на спомениците на култура, Народен музеј Охрид и Општина Охрид во почетокот на 1999 г. беше прифатена идејата за Возобновување на Светиклиментовата манастирска црква „Св. Пантелејмон“ од страна на Министерството за култура на Република Македонија. Овој проект е прифатен и подржан со одлука на Владата во март 1999 г.

Во 1999 г. во рамките на проектот за Возобновување на Светиклиментовата манастирска црква се изведени ревизиони археолошки истражувања во внатрешноста на Светиклиментовата црква, а исто така и околу неа, при што се откриени градбените фази и целосно откриена монументалната тробродна ранохристијанска базилика со нартекс, атриум, баптистериум, помошни простории и сл.

На 8.12.2000 г. од страна на Архиепископот Охридски и Македонски г. Стефан, надлежниот Митрополит Дебарско-кичевски г. Тимотеј заедно со сите архиереи на

Фрагмент од фреска, средина на XIV век

Македонската православна црква, во присуство на државниот врв и многуброен верен народ се освети и положи камен-темелник на новата Светиклиментова црква. Возобновувањето е изведено по проект од Заводот за заштита на културните споменици и Народен музеј – Охрид под раководство на архитектот Тања Паскали Бунташеска, а исто така голема улога во возобновувањето има и архитектот Тодор Паскали.

Локалитет Плаошник, венецијански монети, XIII – XIV век

Локалитет Плаошник,
двоен пекторален крст-реликвијар (реверс), XI век

Возобновувањето е изведено на истите темели од старата Светиклиментова црква (IX век), и на темелите од нејзините доградби, односно на параклисите, северниот и јужниот трем и камбанаријата. Таа е изградена на ист начин и од истиот материјал што се користел во времето на нејзините поранешни обновувања. Денешната возобновена Светиклиментова црква на Плаошник всушност е триконхос, со наос, нартекс со галерија, северен трем, јужен отворен трем и камбанарија на западниот дел. Над апсидата и наосот се издигнуваат две куполи. При возобновувањето, освен на надворешниот изглед, големо внимание се посветило и на внатрешниот изглед на црквата, особено за зачувувањето на фрагменти од стариот фрескоживопис од времето на едно од нејзините обновувања во XIV век кои се зачувани во долните зони од сидовите, веднаш над темелите. Исто така, во

Митрополитската резиденција

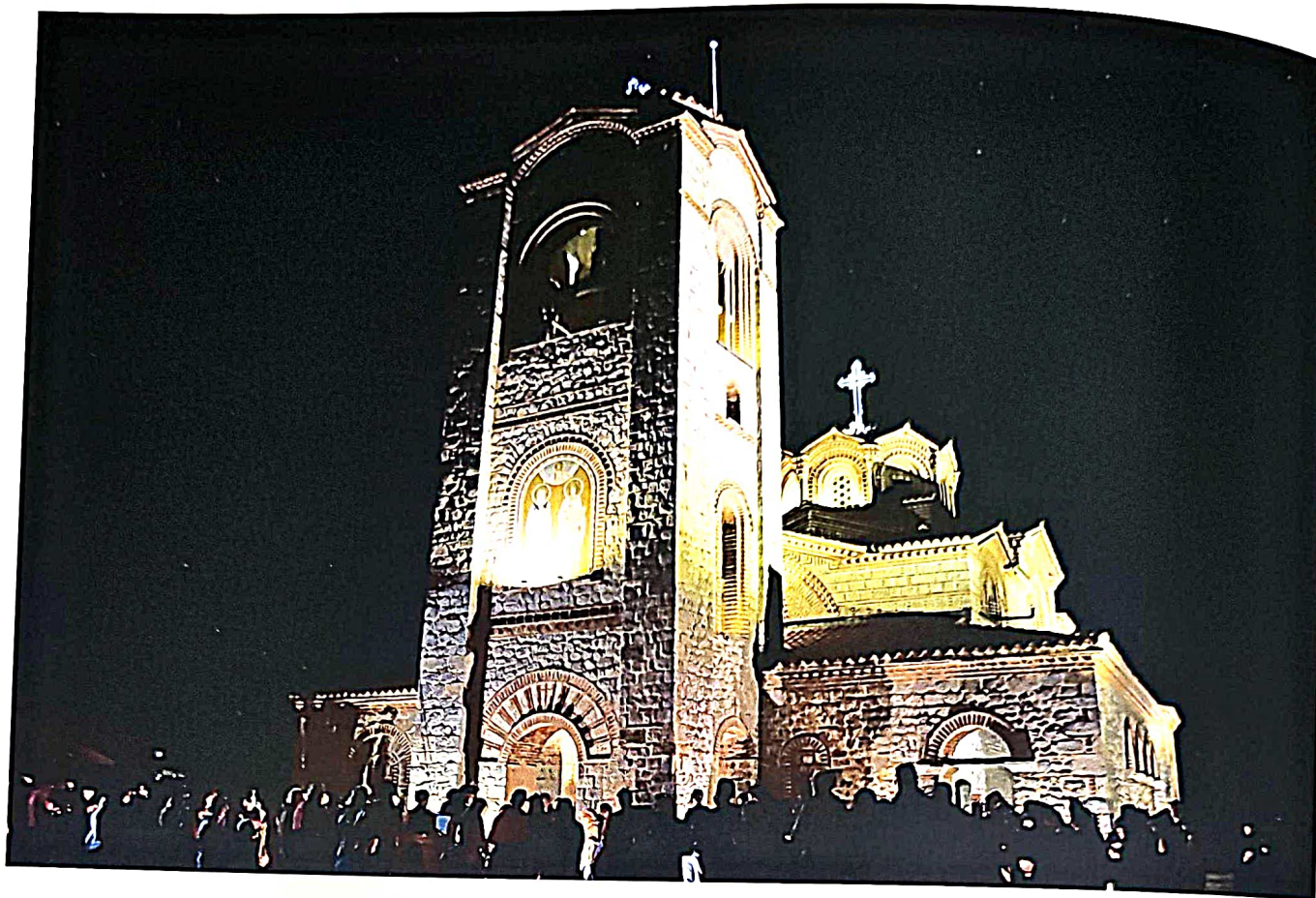
Причестување на деца и верници на празникот свети Климент,
9.VIII 2019 година

сегашниот под на храмот и околу него презентирани се фрагменти од старите подови од претходните градби кои се покриени со подно стакло, додека, пак, подот во апсидата и наосот, врз основа на стариот под, покриен е со мермерни плочи. Помеѓу олтарот и наосот поставена е мермерна олтарна преграда со по еден ред престолни икони и дрвени резбани царски двери. Светиклиментовиот гроб во новиот храм е на старата гробна конструкција, целиот под стакло, а над него има саркофаг од мермер во кој се наоѓа ковчеже со моштите на св. Климент. На јужната страна, над гробот, се поставени икони на св. Климент и на св. Пантелејмон.

Возобновувањето на Светиклиментовата црква целосно се завршени кон крајот на јули 2002, а на 10-ти август со свечена литија се направи пренос на Светиклиментовите мошти од храмот св. Богородица – Перивлепта во неговата возобновена црква на

Плаошник. Наредниот ден, на 11-ти август се изврши осветување на возобновениот Светиклиментов храм со кое чиноначалствуваше Архиепископот Охридски и Македонски г.г. Стефан во сослужение на надлежниот Митрополит Плашки и Дебарско-кичевски г. Тимотеј и останатите архиереи на Македонската православна црква. Со овој чин всушност се реализира првата фаза од т.н. проект Плаошник.

Археолошките истражувања на локалитетот Плаошник со помал обем продолжија и во периодот помеѓу 2003 – 2006 г. Во периодот од 2007-2008 г. со најновите археолошки истражувања започна реализацијата на вториот дел од проектот, т.н. „Возобновување на Светиклиментовиот универзитет на Плаошник“. Благодарение на систематските археолошки истражувања на просторот од Светиклиментовиот манастир на Плаошник, откриени се остатоци од манастирските ко-

Велигденска претполноќна атмосфера,
вечерта помеѓу 1 и 2 мај 2021 година

наци и останати објекти во кои што функционираа т.н. Охридска книжевна школа.

На 8-ми септември 2010 г. се освети и положи камен-темелник за возобновување на Светиклиментовиот универзитет на Плаошник. Чинот на осветување го изврши Архиепископот г.г. Стефан во сослужение на надлежниот Митрополит г. Тимотеј и Митрополит Агатангел во присуство на државниот врв и мноштво верен народ. Инвеститор на проектот е Владата на Република Македонија.

Освен објектите кои се предвидени за високите научно-образовни институции, меѓу кои и Богословскиот факултет, во непосредна близина на источната страна од манастирската црква изградена е митрополитска резиденција, а во продолжение на истата, на северната страна изграден е монашки конак. Осветувањето на митрополитската резиденција се изврши на 30-ти август 2020 г. Чинот на осветување го изврши Архиепископот г.г.

Стефан во сослужение на надлежниот Митрополит г. Тимотеј, Митрополит г. Агатангел, Епископ г. Партениј.

Во 2001 година се возобнови и богослужбениот поредок во манастирот со секојдневна богослужба, која ја извршува посебно назначен свештенослужител, без парохиски ангажмани. Такви беа свештениците: Горан Темелковски, Игор Никовски, Сашо Ристески, Никола Христоски, Горан Ставрски и Љупчо Бакрачески. Старешина на манастирот е протојереј-ставрофор Димче Ѓорѓиески, а свештенослужител е јеромонахот Никодим (Паскали). Во тек се изведува фрескоживописот во црквата.

Со возобновувањето на манастирската црква, манастирските конаци и останатите објекти наменети за просветно-образовните институции, Светиклиментовиот манастир го доби својот првобитен лик и намена, исто онака како што тоа било во времето на св. Климент.